

Giorgio Borelli – Gherardo Ortalli – Giorgio Zordan (ur.): *SOCIETÀ, ECONOMIA, ISTITUZIONI. Elementi per la conoscenza della Repubblica veneta*, I in II. Verona, Cierre edizioni, 2002, 149 in 161 str.

Ta knjiga je zaključni del projekta, ki se je dogajal v obliki seminarjev v letih 2001 in 2002.

Približno 300 strani teksta sestavlja zelo posrečen pregled zgodovine Benetk (predvsem mesta samega in Terraferme). V nasprotju s klasičnimi pregledi se ta usmerja k stvarjem predvsem problemsko, knjigi torej ne tečeta kronološko, ampak po posameznih sklopih oziroma problemih. Avtorji so tudi poskušali pokazati dvojnost samih Benetk, ki se delijo na samo mesto in na zaledje z imenom Terraferma (se pa le v majhni meri dotika posesti zunaj območja današnje Italije). Ta dihotomija se kaže v mnogih razlikah med območjema, ki pa sta vendarle delovali kot celota.

Giorgio Zordan je napisal prvi referat oz. članek v knjigi z naslovom *Lineamenti costituzionali della Repubblica Veneta* (osnovne črte konstitucije Beneške republike). V njem poskuša orisati vlogo doža, od samega nastanka do konca. Ker dož ni nikoli bil absolutističen vladar, je opisana tudi vloga ljudstva, ki je bilo v zgodnjem obdobju nosilec suverenosti. Razvoj proti oligarhiji je opisan zelo nazorno.

Posebno mesto v zgodovini srednjeveške Evrope zavzema beneško pravo, ki ga je opisala Silvia Gasparini *Venezia e il suo ordinamento giuridico. Un'esperienza singolare*. Kot republika se je pravni sistem v mnogočem razlikoval tako od monarhij kot tudi od drugih italijanskih republik tistega časa. Ključni temelj je enakost državljanov pred zakonom. Narejena je bila tudi delitev države od sodstva, tako da je zagotavljala vsaj nekaj obrambe posameznika pred državo. Ločitev države in Cerkve je bila izpeljana v določeni meri, predvsem na pravnem nivoju. Tako sedež škofa oz. patriarha ni cerkev sv. Marka, ampak doževa bazilika. Kljub mnogim sodobnim značilnostim pa avtorica prikaže, da je imel pravni ustroj tudi svoje pomankljivosti. Sam sistem se je stalno spreminjal in je postal nekoliko razdrobljen. Benečani so namreč radi ustvarjali nove organe, kar je povzročilo razdrobitev. Tudi samo število zakonov je postalo ogromno, saj so ti rabili tudi za ločevanje posameznih družbenih razredov. Medtem ko je bila beneška republika v srednjem veku 'napredna', je bila v 17. in še toliko bolj v 18. stoletju čedalje manj sposobna slediti razvoju prava drugod v Evropi. Sam članek je usmerjen predvsem na samo mesto Benetke.

Zato pa se s Terrafermo ukvarja naslednji članek *Entrar nel Dominio: le dedizioni delle citta alla Repubblica Serenissima* Gherarda Ortallija. Sam način širjenja predvsem na območje severne Italije je zanimiv tudi s stališča umeščanja širjenja Benetk na območje Istre. Čeprav govori primarno o širjenju na področju Terraferme, je način inkorporacije dokaj podoben. Isti

avtor v poglavju *La città e la capitale* isto temo predstavi s konkretnega stališča, to je priključitve mesta Belluno. To prav nič posebno mesto in tudi njegova priključitev je dober primer običajnega pristopanja k republiki (leta 1404 in dokončno 1420). Ob tem pa poskuša avtor tudi izluščiti, koliko resnice je v mitu o 'dobri vladavini Serenissime'.

Petnajsto stoletje in odnosi med centrom in periferijo so tema tudi Gian Marea Varanini, *Centro e periferia nello stato regionale*. Že samo število člankov na to temo kaže, da so bili ti odnosi izredno kompleksni in so se od primera do primera razlikovali, sicer pa niso bili toliko plod naključij kot boj za privilegije.

Edini članek, ki se ukvarja s posestmi Benetk zunaj Italije, je Stato da terra e Stato da mar: le istituzioni di una repubblica anfibia Giuseppe Gullino. Kljub raznolikosti, ki jo srečamo od vrhov Alp do Cipra, je bila identiteta vendarle močna, saj so bili njeni prebivalci ponosni, da pripadajo močni in spoštovani državi. Pri spodobu poroke z morjem pomeni zvezo z najrazličnejšimi ljudstvi in religijami, vendar so bile Benetke tiste, ki so se odločile za poroko.

Članka o pomorstvu in obrtniških dejavnostih (*La storia marittima di Venezia in Le corporazioni di mestiere*) je napisal Massimo Costantini. Razvoj pomorstva je obdelan tako tehnološko (predvsem tipi ladij) kot tudi organizacijsko. Collega, ki je bila v rimskih časih organizacija, ki je združevala obrtnike, je bila začetek razvoja beneške različice cehov. Le-ti so bili natančno urejeni s kapitularji, ki so določali način organizacije ter pravice in dolžnosti njenih članov, hkrati pa so bili tudi orodje države za nadzor nad njimi. Avtor v njih vidi ne samo kot zbirko pravil, temveč tudi kot realnost takratnih obrtnikov ter izraz takratne mentalitete.

Giorgio Borelli se je ukvarjal z vprašanji beneške ekonomije (*Tendenze e problemi dell'economia veneta tra '500 e '700*). Obdobje, ki ga opisuje, je prelomno, saj označuje prehod iz ekonomije, naravnane na trgovino k čedalje večji navezanosti na zemljiške posesti.

Ob ekonomski krizi je nastala tudi kriza beneške vojske, opisana v članku *Le istituzioni militari della Serenissima tra Sei e Settecento*. To obdobje je zaznamovano predvsem z vojnami proti Turkom, torej s kandijskimi vojnami in tudi morejsko vojno. V vojni za špansko nasledstvo so se držali politike oborožene nevtralnosti, tako da je zadnjih osemdeset let vladal mir. Ta mir je zakril čedalje večjo neobogljnost republike, ki je na koncu klonila pod novo obliko republike. Kljub temu da je pisec našel nekaj primerov poskusa preoblikovanja vojske, le-ti nikoli niso bili uresničeni, posledica pa je bila neenakopraven boj z Napoleonom.

Le accademie: forme e contenuti Gino Benzoni poskuša prikazati, kako je bilo urejeno višje šolanje in kakšen je bil po takratnih merilih izobražen človek.

Benetke so igrale pomembno vlogo pri oblikovanju italjanskega jezika in zanimanje za lingvistično 'politiko'

je v centru zanimanja Gianne Marcato La politica linguistica della Serenissima e la complessità sociale dello stato veneziano. Ena ključnih ugotovitev je, da Benetke niso institucionalno podprle beneškega jezika (avtor pravi, da ne moremo potegniti meje med jezikom in narečjem). Ob postopnem umikanju latinščine je lokalna različica italjanščine postala najbolj praktična in funkcionalna izbira, nacionalistična politika, ki uporablja jezik kot državno orodje, je bila Benetkam tuja. Tako je ena najpomembnejših področij raziskovanja uporaba jezika v literarnih delih in operi.

Lionello Puppi se ukvarja z umetnostjo in njeno povezavo z oblastjo v času renesanse (Arte e potere a Venezia nel rinascimento). V prvi vrsti se ukvarja z arhitekturo, saj je ta vedno bila v največji meri odvisna od podpore države.

Vlogo šolstva je raziskovala Gianna Marcato v članku Istituzioni scolastiche, modelli culturali e scelte politiche della Serenissima. Doža Pietro Tardonico (836) in Tribuno Memo (979) sta se podpisovala s križcem (signum manus), kar kaže, da so tudi Benetke prešle 'mračno' obdobje pismenosti in s tem tudi šolstva. Država, meni avtorica, je spoznala pomen izobraževanja predvsem vladajočega razreda šele sredi 15. stoletja. Posebno mesto zavzema vloga Padove, ki so jo Benetke zasedle leta 1404, ko je tamkajšnja univerza imela že dolgo zgodovino. Skozi vso nadaljnjo zgodovino Beneške republike je univerza v Padovi ostala edina univerza na njenem ozemlju. Poskus na začetku 15. stoletja, da bi ustanovili eno tudi v samih Benetkah, je bil ustavljen s strani politike, njen nesojeni vodja Paolo della Pergola pa je bil 'nagrajen' s mestom škofa v Kopru.

Knjigi zaključuje prispevek Giorgette Bonfiglio – Dosio Il mondo del lavoro: organizzazione corporativa e tecniche. V njem najdemo glavne proizvodne panoge v takratnih Benetkah in njihovo organiziranost.

Ti knjigi sta odlični dodatki k splošnim (kronološkimi) pregledom zgodovine Beneške republike. Tematski način in številni avtorji omogočajo, da so posamezne teme resnično obdelane s strani strokovnjakov, tako da kljub svojemu razmeroma majhnemu obsegu prinašajo obilico podatkov.

Boštjan Plut

Lovorka Čoralić: HRVATSKI PRINOSI MLETAČKOJ KULTURI. Odabrane teme. Zagreb, Dom i svijet, 2003, str. 324

More, nepregledno prostranstvo vode, zastrašujuče i pomalo mistično – razvojem modernih sredstva komunikacije i prometovanja, danas polagano pada u drugi,

bolje reći treći plan. Putovanje brodom pomalo je zamorno te barem što se tiče putnika, uspoređujući s drugim vrstama prijevoza u odnosu na cijenu i vrijeme, skupo i sporo. S druge strane, većina uglavnom onih čiji životi nisu neposredno vezani uz njega, more povezuje s odmorom, zaboravom svakodnevnih briga i opuštanjem. Tek rijetki "kontinentalci" na horizontu uspiju zapaziti "morsku" užurbanost, jasno vidljivu samo u većim lukama. Sve je to pospješilo shvaćanje, na koje se ponekad nailazi, o praznini i "divljini" morskih bespuća čak i u poimanju jadranskog bazena. U takvim slučajevima, more postaje nepremostiva razdjelnica, u ovom slučaju, dviju jadranskih obala. No, nije uvijek bilo i ne bi trebalo biti tako. Upravo suprotno, more je nerazdvojni spoj, nerazdruživo jedinstvo, blagodat i amalgam obje obale. Ono je svačije i ničije, a najbitnije je da daje život i suživot. Knjiga Lovorke Čoralić, *Hrvatski prinosi mletačkoj kulturi*, na svakoj svojoj stranici svjedoči o ovom jedinstvu te moru kao mostu dviju obala i to upravo u najistančanijim primjerima njihovog nerazdruživog uzdarja – u kulturi i umjetnosti.

Na stranicama najnovijeg rada Lovorke Čoralić susrećemo niz dobro nam znanih "junaka" iz autoričine prijašnje historiografske djelatnosti – "profesora Maršića" kako ispija ombru (20), Ivana Duknovića kako kleše prizore iz života sv. Marka za oltar u niši velike bratimske dvorane istoimene mletačke bratovštine (44), maskiranog Bernardina Dragana kako pogiba u tuči (101), Jurja Ballarina koji pobjeđuje u natjecanju na gondolama i osvaja srce Buone (Mariette) Barovier (127), Anu Mariju Marović koja slika oltarnu palu s prikazom Gospe od Karmela za dvorsku kapelu u Schönbrunn (153), te brojne druge za čiji su detaljniji spomen redci ovog prikaza preograničeni. No, iako su stručnoj i široj javnosti ove osobe poznatije, a u vrelima dobro dokumentirane, one u autoričinoj knjizi igraju tek "usputnu" ulogu. Naime, pažnja se poglavito usmjerila istraživanju dubine hrvatskog iseljeničkog tkiva u Veneciji, odnosno iznošenju nekih novih dosad nepoznatih podataka o nizu zanemarenih, manje poznatih, gotovo anonimnih pregalaca kulturno-umjetničkih niti reciprociteta dviju obala – "malih" ljudi čija ostvarenja nikada nisu postigla značajnu slavu, često nisu niti očuvana te koji su ponekad bili na granici obrta i umjetnosti, no stoga ništa manje važnih u spletu hrvatskih prinosa mletačkoj kulturi. Upravo "mali" kulturno-umjetnički stvaraoci daju dodatnu historiografsku svježinu ovoj monografiji u kojoj su na jednom mjestu, prema autoričinih riječima, sakupljene spoznaje o hrvatsko-mletačko kulturno-umjetničkim odnosima s kojima se susretala u desetogodišnjem istraživačkom radu.

Sama knjiga podijeljena je u devet poglavlja u kojima se raspravlja o nekim općim karakteristikama useljenika istočnojadranskih prostora u Veneciju (13–24), a zatim o hrvatskim graditeljima i klesarima (25–50), slikarima, sitnoslikarima i bojadisarima (51–76), majsto-